

УДК 339.13.025.5:551.510.42(477)
JEL Q50, Q58, Z30

MARTIENKO A.I.

д-р екон. наук,

ст. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: amartienko@ukr.net

XUMAROVA N.I.

д-р екон. наук

ст. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ

Французький б-р, 29 м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: "Office of Scientific Secretary" oss_iprei@ukr.net

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ РІЗНОМАНІТНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Визначено характерні ознаки та сутність форм власності на природні рекреаційні ресурси, обґрунтовано методологічний підхід до визначення форм власності на рекреаційні природні, який полягає у пріоритетності відносин власності на землю як просторового базису розміщення всіх природних ресурсів, в тому числі і рекреаційних, визначено, що форми власності на рекреаційні ресурси в основному визначаються формами власності на земельні об'єкти; через власність на землю проявляються економічні відносини власності на рекреаційні природні ресурси. Розглянуто соціо-економіко-екологічні передумови формування різноманіття форм власності на природні ресурси, запропоновано принципи визначення конкретної форми власності на конкретний природний рекреаційний ресурс, виділено основні критерії зміни форм та суб'єктів власності на природні рекреаційні ресурси.

Ключові слова: *форми власності, природні рекреаційні ресурси, передумови різноманіття форм власності, методологічний підхід до визначення форм власності, принципи та критерії зміни форм власності.*

MARTIENKO A.I.

Dr.Sc. (Economics),

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: amartienko@ukr.net

KHUMAROVA N.I.

Dr.Sc. (Economics),

Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the

National Academy Of Sciences Of Ukraine

Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine

E-mail: "Office of Scientific Secretary" oss_iprei@ukr.net

METHODOLOGICAL BASES OF IMPLEMENTATION DIFFERENT PROPERTY FORMS ON NATURAL RECREATIONAL RESOURCES

It is defined the essence of the ownership forms on natural recreational resources as a certain level of the subject's independence in the management and organization of appropriation of natural reactionary objects and the level of access restriction other entities to management and appropriation of income and losses from recreational nature management. The methodological approach to determining the ownership forms on recreational natural resources concludes that the land acts as a spatial basis for the allocation of all natural resources, including recreational ones, therefore the forms of ownership of recreational resources are mainly determined by the forms of ownership of land objects; through the ownership on land, economic relations of ownership of recreational natural resources are

manifested. Justified socio-economic and environmental preconditions for the variety ownership forms formation on natural resources such as the lack of objective conformity of the productive forces in the economics of environmental to the economic relations of state ownership of natural reactionary resources; the contradiction of economic interests between the property on the main means of production and the natural factors of production at enterprises of the recreational sphere; lack of necessary material and financial resources for rational recreational use of the state: protection of degraded natural recreational resources, introduction of potential recreational resources into economic circulation; implementation of social programs for the improvement of human rights; creation of new jobs and general growth of macroeconomic indicators and others. The principles of determining the concrete form of ownership for a particular natural recreational resource, among which the main are minimization of the loss from use, maximization of the received income; optimization of material and financial resources in the process of use, protection, restoration and reproduction are considered. The main criteria for changing the forms and subjects of natural resources ownership are distinguished: the marginal cost of maintaining, using, introducing the natural recreational resource into economic circulation is higher than the marginal economic and ecological income obtained from the usage and introduction the natural resource into economic turnover; the marginal cost of maintaining, using, introducing a natural resource into economic circulation is higher than the marginal socio-ecological results of state investment in other areas of the national economy (education, health care, culture, etc.) is higher than that of a given natural resource; alternative ownership improves economic and environmental parameters of natural resources and so on.

Keywords: forms of ownership, natural recreational resources, preconditions for the diversity of forms of ownership, methodological approach to the definition of ownership forms, principles and criteria for changing ownership forms.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Сучасний рівень усупільнення виробництва не дозволяє організувати раціональне залучення в господарський обіг природних рекреаційних ресурсів, організувати їх охорону та відновлення тільки за рахунок державних коштів та лише державного управління ними. Існуючий розвиток продуктивних сил та виробничих відносин вимагає організації рекреаційного природокористування як на основі державної так й розвитку інших форм власності на природні рекреаційні ресурси та можливості підприємницької діяльності різноманітних форм власності на основні засоби виробництва.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Аналіз існуючих нормативно-правових актів щодо рекреаційних ресурсів показав певні розбіжності у трактуваннях та визначеннях окремих позицій щодо розвитку форм власності на рекреаційні природні ресурси. Так, у Земельному кодексі України (ЗКУ) [1, С. 45] визначається, що землі природно-заповідного фонду можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності, але не визначено, які категорії земель природно-заповідного фонду можуть перебувати в тій або іншій формі власності. Таке положення склалося і щодо земель оздоровчого призначення, до яких належать землі, що мають природні лікувальні властивості, які використовуються або можуть використовуватися для профілактики захворювань і лікування людей [1,ст.47] і також можуть перебувати в основних формах власності - у державній, комунальній та приватній власності [1, С. 49]. Даний документ визначає й землі рекреаційного призначення, до яких належать землі, що використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів і які можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності без визначення критеріїв віднесення до цих форм.

Землі лісогосподарського призначення [1,ст.56], землі водного фонду [1,ст.59], що можуть використовуватися у якості оздоровчих природних ресурсів, не визначені окремо як рекреаційні і до них також загалом передбачено перебування у державній, комунальній та приватній власності без встановлення критеріїв віднесення до конкретної форми та критеріїв визначення користувачів. Особливо, на наш погляд важливо встановити ці критерії до таких земель водного фонду як землі, зайняті: річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм, крім земель, зайнятих лісами. При цьому оговорюється можливість передачі фізичним або юридичним особам цих земель на певних умовах. Наприклад, оренда земельних ділянок прибережних захисних смуг, смуг відведення і берегових смуг водних шляхів, озера, водосховища, інші водойми для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей тощо [1,ст.59,б]. Відповідно у Водному кодексі України водні об'єкти є виключною власністю народу і можуть передаватись тільки у користування [1, С. 6], але не визначено критерії, згідно яких вони надаються суб'єктам державної або приватної власності у користування.

Дійсний в даний час Закон України «Про природно заповідний фонд України» [2, С. 4] передбачає різні форми власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду від загальнонародної до інших форм власності, передбачених законодавством України. При цьому на деякі з цих об'єктів чітко визначено форму власності (загальнонародну), а на більшість встановлюється можливість перебування у різних формах власності проте не передбачено критеріїв відбору суб'єкта власності та матеріального закріплення обмежень у використанні ресурсів.

Законодавство визначає необхідність ведення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів, об'єктами якого є мінеральні і термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань [3]. Треба зауважити, що такі кадастри практично не ведуться на території України, що призводить до використання цінних лікувальних ресурсів не за їх рекреаційним призначенням.

Також законодавством передбачено ведення Державного кадастру природних територій курортів [4], в якому відсутня інформація щодо перспективних, потенційно можливих територій, які можуть використовуватись у якості курортів та мають лікувальні ресурси. Наслідком нечіткого визначення сутності природних рекреаційних ресурсів в нормативно-законодавчій площині призвело до недосконалого управління ними та адміністрування їх використання [5].

Таким чином, аналіз діючих нормативно-правових документів вказує на певну невизначеність щодо поняття рекреаційні ресурси, які розпоршені по різних кодексам, кадастрам; відсутнє цілісне уявлення про діючі та потенційні природні рекреаційні ресурси, що вже використовуються та можуть бути включені в господарський обіг. Історично відомі курорти продовжують розвиватись та обслуговувати рекреаційні потреби споживачів, проте залишається багато не введених в господарський обіг територій з властивостями лікувальних та інших рекреаційних ресурсів, які б могли бути об'єктом підприємницької діяльності та експортної складової [6].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. В контексті підвищення ефективності управління природними рекреаційними ресурсами на національному та регіональному рівнях постає питання про необхідність визначення форм власності на природні рекреаційні ресурси (лісові, водні, грязі, ропа лиманів тощо), які згідно існуючого законодавства визначаються в основному відповідно до форм власності на категорії земель, на яких вони розташовані. Проте цінність та унікальність земель, в межах яких розташовані рекреаційні природні ресурси, не ураховуються та відповідно не визначаються критерії вибору форм власності на них та вимоги до користувачів.

Формулювання цілей дослідження. Мета статті полягає у розвитку концептуальних засад обґрунтування впровадження різноманітних форм власності на природні рекреаційні ресурси.

В науковому дослідженні вирішуються такі завдання:

- визначення ознак та сутності форм власності на природні рекреаційні ресурси;
- розкриття соціо-економіко-екологічних передумов впровадження різних форм власності на природні ресурси;
- обґрунтування основних принципів щодо визначення конкретної форми власності на конкретний природний рекреаційний ресурс;
- визначення основних критеріїв впровадження альтернативних форм та прав власності на природні рекреаційні ресурси;

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Велике значення у раціональному використанні природних рекреаційних ресурсів належить відносинам та формам власності на них [7-13]. Відповідно актуалізується питання визначення економічної сутності будь-якої форми власності на природні рекреаційні ресурси. Для цього розглянемо ознаки форм власності на рекреаційні природні ресурси. Перед усім це стосується визначення суб'єкта, в інтересах якого здійснюється використання рекреаційного ресурсу та основна мета рекреаційного природокористування: одержання прибутку; оздоровлення нації; охорона рекреаційних природних ресурсів. Важливим аспектом є за рахунок яких коштів (державних або приватних) експлуатується та відновлюється, охороняється природний рекреаційний ресурс. Характерною ознакою для визначення форми власності на природні рекреаційні ресурси є те, хто приймає рішення (державні або приватні суб'єкти управління) щодо безпосередньої організації використання ресурсу та параметрів природокористування, в т.ч. техніко-технологічних, екологічних тощо. Не менш важливо хто

управляє привласненням та розподілом доходу від використання природних рекреаційних ресурсів; а також хто бере відповідальність за нанесений соціо-економіко-екологічний збиток від експлуатації природного рекреаційного ресурсу та як він розподіляється: на рівні економічно відособленого суб'єкта, який є власником або користувачем; на рівні держави; або третіх осіб; у чітких руках перебуває економічна влада над природним реакційним ресурсом: у суб'єкта природокористування, держави, народу.

Економічна сутність форм власності на природні рекреаційні ресурси визначається певним рівнем самостійності суб'єкта в управлінні та організації привласнення загальнонародних природних реакційних об'єктів. Суб'єкт, який організує рекреаційне природокористування за рахунок приватних або державних коштів, одержує дохід та управляє його розподілом, здійснює управління витратами, визначає рівень обмеження доступу інших суб'єктів до управління та привласнення доходів і збитків від рекреаційного природокористування.

В основу методологічного підходу щодо різноманіття форм власності на рекреаційні ресурси покладено розуміння того, що всі природні рекреаційні ресурси тісно пов'язані з земельними. Оскільки всі природні багатства, включаючи рекреаційні ресурси, знаходяться або в надрах, або на поверхні землі. Тобто земля створює територіальну просторову основу розміщення всіх рекреаційних ресурсів, зокрема в надрах знаходяться запаси мінеральних, термальних, екологічно чистих питних вод, грязі, підземні печери; на поверхні землі можуть бути ландшафтні території, лісові масиви з усім їх різноманіттям ресурсів (лікувальні трави, плоди, ягоди та тваринний світ); водні простори (ставки, пруди, озера, річки, лимани, морські узбережжя з їх багатою флорою та фауною). В Земельному кодексі України виділено 9 категорій земель, серед яких 3 безпосередньо можуть бути використані в рекреаційній діяльності це землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; землі оздоровчого призначення; та землі рекреаційного призначення; В той же час, на таких категоріях земель, як землі лісогосподарського призначення та землі водного фонду вже здійснюється рекреаційна діяльність або потенційно вони можуть бути задіяні в ній. Держава як основний розпорядник загальнонародною власністю на землю, визначивши категорії земель (ст.19 ЗК), віднесення їх до тієї чи іншої категорії або зміну їх цільового статусу залишила за органами державної влади та місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень. На наш погляд, в цьому документі мали бути визначені принципи віднесення земель до певних категорій і основні принципи, коли вони можуть змінювати цільовий статус. Зараз органи державного самоврядування в особі депутатів вирішують, яким землям надати який статус, при цьому якщо треба будувати власну садибу, то цим землям ніколи не буде надана оздоровча категорія або вона буде змінена за проектами землеустрою щодо їх відведення (ст. 20 ЗК) [1].

Методологічний підхід до визначення форм власності на рекреаційні природні ресурси полягає у такому:

- земля виступає просторовим базисом розміщення всіх природних ресурсів, в тому числі і рекреаційних, тому форми власності на рекреаційні ресурси в основному визначаються формами власності на земельні об'єкти;

- через власність на землю проявляються економічні відносини власності на рекреаційні природні ресурси. Так, наприклад, визначені ЗКУ категорії земель природно-заповідного фонду не можуть передаватись у комунальну та приватну власність: відповідно до частини 3 статті 84 ЗКУ до земель державної власності, які не можуть передаватись у комунальну власність, належать, зокрема, землі під об'єктами природно-заповідного фонду, що мають національне та загальнодержавне значення. Відповідно до положень Закону України «Про природно-заповідний фонд України» природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки є об'єктами природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;

- при визначенні допустимих форм власності на землі та можливості зміни їх цільового використання необхідно урахувати рекреаційний потенціал території, унікальність ресурсів.

- обмеження у використанні вичерпних, не відновлюваних, особливо цінних та унікальних рекреаційних ресурсів накладають обмеження на використання земельної ділянки при будь-яких формах та правах власності на землю.

Відповідно до визначених вище методологічних засад розглянемо соціо-економіко-екологічні передумови формування різноманіття форм власності на природні ресурси:

- по-перше, відсутність об'єктивної відповідності продуктивних сил у природокористуванні характеру економічних відносин державної власності на природні реакційні ресурси породжує протиріччя економічних інтересів між власністю на основні засоби виробництва та природними факторами виробництва на підприємствах рекреаційної сфери;

- по-друге, відсутність у держави необхідних матеріальних та фінансових ресурсів для раціонального рекреаційного природокористування: охорони природних рекреаційних ресурсів, що деградують, гальмує введення в господарський обіг потенційних рекреаційних ресурсів, а відповідно і виконання соціальних програм для оздоровлення людини, створення нових робочих місць та загалом зростання макроекономічних показників;

- по-третє, опортуністична поведінка службовців апарату державного управління державною власністю на природні реакційні ресурси, відсутність безпосередньої зацікавленості та відповідальності службовців, що розпоряджаються привласненням кінцевого соціо-економіко-екологічного результату природокористування, тобто той, хто приймає управлінські рішення щодо природного рекреаційного ресурсу фактично відокремлений від його безпосереднього використання та охорони;

- в четвертих, відсутність технологій управління пропорційним і планомірним використанням усіх природних реакційних ресурсів різноманітними суб'єктами на базі тільки державної форми власності на них та високий рівень трансакційних витрат управління природними реакційними ресурсами, що перебувають тільки в державній власності.

Виняткова загальнонародна власність на природний реакційний ресурс надає право державі обмінювати загальнонародну форму та права власності на будь-які інші шляхом продажу природного ресурсу або здачі його в арену. Вона створює основу формування всієї системи економічних відносин із приводу володіння, користування, розпорядження реакційними ресурсами економічно відособленими суб'єктами. Необхідність удосконалення відносин привласнення природних ресурсів державної, комунальної, приватної форм власності та привласнення на праві оренди з метою підвищення ефективності їх використання пов'язане з такими основними тенденціями:

1. Ускладнення, комбінування, взаємозв'язок, багатоаспектність, багатомірність побудови та прояву відносин власності на природні рекреаційні об'єкти, що пов'язано із техніко-економічними, організаційно-економічними та економіко-екологічними факторами.

2. Друга тенденція в розвитку форм власності на природні рекреаційні об'єкти полягає в розвитку колективних форм привласнення – акціонерні компанії, часткова власність, що пов'язано з залученням великої кількості фінансових, технічних, трудових факторів виробництва на відтворення природних рекреаційних об'єктів. Для одержання ефекту від масштабів використання, охорони і відновлення природних ресурсів необхідне об'єднання підприємств по технологічних циклах природокористування, створення корпорацій на умовах партнерства, залучення додаткового капіталу на базі створення акціонерних товариств. У даній ситуації ефективною є колективна форма власності на природний об'єкт, коли необхідне з'єднання капіталів у натуральному та вартісному вираженні для капіталоемних природоохоронних заходів. Колективна форма природокористування дозволяє уникнути опортуністичної поведінки працівників, підвищити продуктивність і якість їх праці в сфері раціонального використання, охорони і відновлення природних рекреаційних об'єктів. Одержання дивідендів від ефективного рекреаційного природокористування (як фінансового захоплення) дозволить підвищити ефективність природокористування на рівні суб'єктів підприємницької діяльності.

На рівні регіону також можливе створення та реалізація колективної форми власності на природні об'єкти, коли мешканці даного регіону або особи за його межами зможуть придбати акції і у такий спосіб вкласти кошти в охорону, відновлення і відтворення природних об'єктів регіону. У якості одержуваних дивідендів буде виступати не тільки їх грошова форма, але і відновлені, екологічно чисті природні рекреаційні об'єкти. У цілому дивіденди одержить увесь регіон з урахуванням ефективності рекреаційного природокористування третіх осіб та приватних, колективних і індивідуальних суб'єктів власності природних рекреаційних ресурсів.

3. Розвиненим видом взаємодії в сучасних умовах є державно-приватне партнерство, яке породжує змішану форму власності – державно-приватну. Специфіка рекреаційної сфери полягає у тому, що держава своїм природним капіталом вступає в об'єднання із приватним бізнесом, який володіє основними засобами виробництва, та разом вони виробляють рекреаційний продукт або послугу.

У науковому дослідженні розроблено основні принципи визначення конкретної форми власності на конкретний природний рекреаційний ресурс:

- мінімізації збитку від використання;
- максимізації одержуваного доходу;
- оптимізації матеріальних та фінансових ресурсів у процесі використання, охорони, відновлення і відтворення;

- максимізації внутрішніх і зовнішніх ефектів у сфері рекреаційного природокористування – одержання доходу на підприємстві, виробництво екологічно чистої продукції в екологічно чистому навколишньому природному середовищі, яке економічно доступне всім верствам суспільства, одержання економіко-екологічного ефекту в суміжних галузях, що використовують інші природні об'єкти в границях регіонального природно-ресурсного потенціалу, поповнення державного та місцевого бюджетів за рахунок підвищення ефективності використання природних рекреаційних ресурсів. В статті розглянуто основні передумови та критерії зміни форм і прав власності на природні рекреаційні ресурси (табл.1).

Таблиця 1

Основні передумови та критерії впровадження альтернативних форм та прав власності на природні рекреаційні ресурси

Основні передумови зміни форм власності на природні ресурси	Основні критерії зміни форм та суб'єктів власності на природні ресурси
1	2
Виснаження, забруднення, руйнування, тенденції до зникнення природних об'єктів, що перебувають у певній формі власності у певного суб'єкта. Форма власності гальмує організацію рекреаційного природокористування.	Граничні витрати на утримання, використання, введення природного рекреаційного ресурсу в господарський обіг вище, чим граничний економіко-екологічний дохід, одержуваний при даних витратах на утримання, використання та введення природного ресурсу в господарський обіг.
Неможливість із боку власника стимулювати та впроваджувати інновації, передові технології, виробниче устаткування в процесі використання, охорони, відновлення і відтворення природних рекреаційних об'єктів і потенціалів.	Граничні витрати на утримання, використання, введення природного ресурсу в господарський обіг вище, ніж граничні соціально-екологічні результати вкладення державних коштів в інші сфери національної економіки (освіта, охорона здоров'я, культура і інші).
Необхідність стабілізації фінансових потоків у бюджетні та позабюджетні фонди за рахунок поліпшення показників роботи суб'єктів підприємницької діяльності (ріст їх прибутків, доходу від реалізації і т.ін.) у сфері рекреаційного природокористування.	Економіко-екологічні втрати від переходу природного ресурсу з однієї форми власності менше додаткових вигід при іншій формі власності.
Стимулювання конкуренції щодо використання природних рекреаційних ресурсів на основі певних форм власності на них.	Альтернативна форма власності сприяє поліпшенню економіко-екологічних параметрів природних ресурсів, збільшується дохід від їхнього використання на рівні фізичної чи юридичної особи, регіону, держави; оптимізуються витрати на досягнення даного ефекту. Позитивна оцінка рівнів економіко-екологічного збитку та ефективності природокористування при даній формі власності в порівнянні з альтернативною.

Зростання негативної екологічної, економічної, соціальної мотивації на основі єдності та протиріччя в інтересах: власників природних ресурсів; власників і користувачів; власників, користувачів і розпорядників, тобто структур, що приймають управлінські рішення щодо розподілу природних рекреаційних об'єктів і ресурсів, установлення параметрів природокористування, фінансування заходів щодо охорони, раціонального використання, відтворення і відновлення природних ресурсів.	Економічна доцільність для власника мати природний ресурс у приватній власності в порівнянні з орендою даного природного ресурсу.
Зниження підприємницької економічної зацікавленості, ініціативи в області раціонального використання, охорони, відновлення і відтворення природних рекреаційних ресурсів у рамках певної форми власності на них.	Рівень підприємницької активності, мобільності, ініціативності при альтернативній формі власності на природні ресурси вищий, ніж при інших формах.
Необхідність стимулювання працівників раціонального рекреаційного природокористування на основі зміни форм власності на природні та основні фактори виробництва і участі їх працівників в доходах підприємства.	Відповідність форми власності на природні ресурси формі організації використання, охорони, відтворення й відновлення природних об'єктів.
Запобігання розпорошення державних коштів і їх концентрація на найбільш важливих і пріоритетних завданнях природо користування загальнонародного значення за рахунок залучення ресурсів економічно відособлених суб'єктів на основі зміни форм власності на природні об'єкти та ресурси	Обсяги бюджетних коштів, які держава може витратити на зміст, використання, охорону й уведення в господарський оборот природних ресурсів. Наявність фінансових коштів в економічно відособлених суб'єктів для освоєння й використання природного ресурсу на основі альтернативної форми власності
Частковий перенос відповідальності власника в особі держави, місцевих органів управління за стан природних ресурсів на інших власників за певними формами і правами власності.	Наявність досвіду, знань професіоналізму в суб'єкта, який прагне придбати природний об'єкт у певну форму власності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Потенціал природних рекреаційних ресурсів України не визначений як у кількісних так і якісних показниках, відсутні просторові межі земель рекреаційного призначення та рекреаційних природних ресурсів, що знаходяться на території цих земель, цільове призначення рекреаційних земель з рекреаційними ресурсами, які розташовані на них, може змінюватись відповідно до генеральних планів розвитку місцевості, в країні також відсутні кадастри потенційних земельних територій, які можуть бути віднесені до рекреаційних, виходячи з наявності на них рекреаційних ресурсів.

Таким чином, загальнонародна власність на природні реакційні ресурси обумовлює природу економічних зв'язків між суспільством у цілому та суб'єктами реакційного природокористування, що визначає соціально-екологічну та економіко-екологічну сутність їх присвоєння суспільством і економічно відособленими суб'єктами господарювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III, зі змінами № 2145-VIII від 05.09.2017, ВВР, 2017, № 38-39, ст.380.
2. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 червня 1992 р. № 2456-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 34. – ст. 502.
3. Про затвердження Порядку створення і ведення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 р. N 872.// Офіційний вісник України. – 2001. - № 31. - стор. 86. – ст. 1397.
4. Про затвердження Порядку створення і ведення Державного кадастру природних територій курортів: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2001 № 562. // Офіційний вісник України. – 2001. - № 21. - стор. 221. – ст. 953.
5. Мартієнко А.І. Економіка природокористування: адміністрування управління: монографія/А.І.Мартієнко, Н.І. Хумарова; НАН України, Ін.-т пробл. ринку та екон.-екол.дослідж. – Одеса:ІПРЕЕД НАНУ, 2017. – 300с.
6. Буркинський Б. В. Інституціональні засади вдосконалення відносин власності на рекреаційно-туристичні ресурси в Україні / А. І. Мартієнко, Н. І. Хумарова // Науковий журнал “Економіка України”. — 2017. — №2 (663) С. 61-73.
7. Мартієнко А.І. Стан запровадження функцій привласнення, розпорядження та використання об’єктів природного капіталу в сучасній організаційно-управлінській системі природокористування в Україні //Соціально-економічний розвиток Українського Причорномор’я: виклики і можливості: кол.монографія /під ред. академіка, д.е.н., проф. Б.В. Буркинського. – Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2016. – с. 513-524 (810с.).
8. Хумарова Н.І. Методологічні засади державного розпорядження рекреаційно-туристичними ресурсами в Україні/ Н.І. Хумарова // Економічні інновації: збірник наукових праць.– Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2017.– Вип. 64.–с. 314-319.
9. Мартієнко А.І. Методологічні основи реалізації відносин власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси/ А.І. Мартієнко// Економічні інновації зб. наук. праць. – Одеса, 2016. – Вип. 62. - С. 193-199.
10. Мартієнко А.І. Методологічні основи формування соціо-економіко-екологічних обмежень власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси //Економічний часопис Східно-європейського національного університету імені Лесі Українки, Луцьк. – 2016. №4 (8) - С.77-83.
11. Мартієнко А.І., Хумарова Н.І. Інституалізація державного управління туристично-рекреаційною діяльністю з урахуванням відносин власності на природні ресурси/А.І. Мартієнко, Н.І. Хумарова // Економічні інновації зб. наук. праць. – Одеса, 2017. – Вип. 63. - С. 174-182.
12. Мартієнко А.І. Забезпечення прогнозного управління природними рекреаційно-туристичними ресурсами/А.І. Мартієнко, // Економічні інновації зб. наук. праць. –Одеса, 2017. – Вип. 64. - С. 209-213.
13. Хумарова Н.І., Мартієнко А.І. «Державне адміністративне управління природокористуванням в Україні» // «Концептуальні засади економічного зростання в умовах глобалізації»: кол. монографія / Під ред. д.е.н., проф. В. Яценко. –Німеччина: Verlag SWG imex GmbH Nurnberg, 2016. – с. 286-300 (487с.).

REFERENCES

1. Zemel'nyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 25.10.2001 № 2768-III, zi zminamy № 2145-VIII vid 05.09.2017, № 38-39 VVR § 380. (2017).
2. Pro pryrodno-zapovidnyi fond Ukrayiny : Zakon Ukrainy vid 16 chervnia 1992 r. № 2456-KhII, 34 Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy § 502 (1992).
3. Pro zatverdzhennia Poriadku stvorennia i vedennia Derzhavnogo kadastru pryrodnykh likuval'nykh resursiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26 lypnia 2001 r. № 872, 31 Ofitsiinyi visnyk Ukrayiny § 1397 (2001).

4. Pro zatverdzhennia Poryadku stvorennia i vedennia Derzhavnogo kadastru pryrodnykh terytorii kurortiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.05.2001 № 562, 21 Ofitsiinyi visnyk Ukrainy § 953 (2001).
5. Martienko, A. I., & Khumarova, N. I. (2017). *Ekonomika pryrodokorystuvannia: administruvannia upravlinnia*. Odesa: IPREED NANU.
6. Burkyns'kyi, B. V., Martiienko, A. I., & Khumarova, N. I. (2017). Instytutsional'ni zasady vdoskonalennia vidnosyn vlasnosti na rekreatsiino-turystychni resursy v Ukraini [Institutional framework of improving ownership relations of recreation and tourism resources in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy - Economy of Ukraine*, 2, 61-73.
7. Martienko, A. I. (2016). Stan zaprovadzhennia funktsii pryvlasnennia, rozporiadzhennia ta vykorystannia ob'ektiv pryrodnoho kapitalu v suchasniy orhanizatsiino-upravlins'kii systemi pryrodokorystuvannia v Ukraini. In *Sotsial'no-ekonomichnyi rozvytok Ukrain's'koho Prychornomor'ya: vyklyky i mozhlyvosti* (pp. 513-524). Odesa: IPREED NANU.
8. Khumarova, N. I. (2017). Metodolohichni zasady derzhavnogo rozporiadzhennia rekreatsiino-turystychnymy resursamy v Ukraini. *Ekonomichni innovatsii*, 64, 314-319.
9. Martienko, A. I. (2016). Metodolohichni osnovy realizatsii vidnosyn vlasnosti na pryrodni rekreatsiino-turystychni resursy. *Ekonomichni innovatsii*, 62, 193-199.
10. Martienko, A. I. (2016). Metodolohichni osnovy formuvannia sotsio-ekonomiko-ekolohichnykh obmezhen' vlasnosti na pryrodni rekreatsiino-turystychni resursy. *Ekonomichnyi chasopys Skhidno-yevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, 4 (8), 77-83.
11. Martienko, A. I., & Khumarova, N. I. (2017). Instytualizatsiia derzhavnogo upravlinnia turystychno-rekreatsiynoiu diial'nistiu z urakhuvanniam vidnosyn vlasnosti na pryrodni resursy. *Ekonomichni innovatsii*, 63, 174-182.
12. Martiienko, A. I. (2017). Zabezpechennia prohnoznoho upravlinnia pryrodnymy rekreatsiyno-turystychnymy resursamy. *Ekonomichni innovatsii*, 64, 209-213.
13. Khumarova, N. I., & Martiienko, A. I. (2016). Derzhavne administratyvne upravlinnia pryrodokorystuvanniam v Ukraini. In *Kontseptual'ni zasady ekonomichnoho zrostannia v umovakh hlobalizatsii* (pp. 286-300). Nurnberg, Germany: Verlag SWG imex GmbH Nurnberg.